

ઈમામત : સામૂહિક નમાજનું નેતૃત્વ

નમાજની ઈમામત (નેતૃત્વ) વાસ્તવમાં ‘ઈમામતે કુબરા’ (મહાન સામૂહિક નેતૃત્વ)નું નાનું સ્વરૂપ છે, જેની સ્થાપના માટે રસૂલુલ્લાહ ﷺ નું આગમન થયું હતું. આ જ કારણસર નમાજની ઈમામતને ‘ઈમામતે સુગરા’ (નાના સમૂહનું નેતૃત્વ) કહેવામાં આવે છે. નમાજની ઈમામત ઈસ્લામી વ્યવસ્થામાં શિસ્ત, અનુશાસન, અનુસરણ અને સામૂહિકતાનું એક ઉચ્ચ પ્રકારનું પરિદિશ્ય છે. નમાજ પઢનારાઓ તેની જ ઈમામતને પસંદ કરે છે, જેની પસંદગી દૂરંદેશી અને યોગ્યતાના આધારે કરવામાં આવી હોય. તેથી ઈમામતનો હક્કદાર એ હોય છે, જે સમજદારી, ઉંડા જ્ઞાન અને દીર્ઘદિનો માલિક હોય, નમાજના ‘મસાઈલ’ (મામલાઓ)નો જાણકાર હોય અને કુર્અનને ઉત્તમ રીતે પઢનાર હોય.

ઈમામતની શરતો :

- (૧) ઈમામ માટે મુસલમાન હોવું મૂળ શરત છે.
- (૨) સમજુ અને ડાખ્યો હોય, અણસમજુ અને પાગલ ન હોય.
- (૩) પુખ્લ હોય, બાળક ન હોય.
- (૪) પુરુષ હોય, કેમ કે પુરુષોની ઈમામત કોઈ સ્ત્રી કે વંદળ નથી કરી શકતો. અલબત્ત, જો સ્ત્રીઓની જમાઅત હોય તો સ્ત્રી ઈમામત કરી શકે છે.
- (૫) સારી કિરાત કરતો હોય (કુર્અન સારી રીતે તિલાવત કરી શકતો હોય) અને નમાજના અરકાન (ઘટકો)ને સારી રીતે અદા કરતો હોય. એક એવો વ્યક્તિ જે સૂરા: ફાતિહા સાચી રીતે ન પઢી શકતો હોય તેના પાછળ એ વ્યક્તિએ નમાજ ન પઢવી જોઈએ જે સાચી રીતે પઢી શકતો હોય. એ જ પ્રમાણે જે વ્યક્તિ અપંગ હોય અને રુક્ખૂઅ, સિજદા વગેરે બરાબર ન કરી શકતો હોય તેના પાછળ નમાજ ન પઢવી જોઈએ.
- (૬) ઈમામ તેણે હોવું જોઈએ, જેનું બોલવાનું સાફ હોય, તોતો કે અટકી-અટકીને બોલતો ન હોય, અને દરેક શર્ષદ સાચી રીતે અદા કરવા શક્તિમાન હોય.
- (૭) શારીરિક રીતે અપંગ ન હોય, જેમ કે વાધૂટની કે પેશાબના ટીપા પડવાની બીમારી હોય, અથવા વારંવાર પેશાબ કરવાની બીમારી હોય, અથવા આના સિવાય કોઈ અન્ય કારણ જોવા મળતું હોય.

નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિની ઈમામત વાંધાભરેલ અને નિંદ્ય છે :

ફાસિક (અવજ્ઞાકારી) બિદઅતી (દીનમાં વધારો-ઘટાડો કરનાર), જેની બિદઅત કુઝ સુધી પહોંચી ગયેલ હોય,

મુક્તદી લોકો જે વ્યક્તિને નાપસંદ કરે, ગાયનની જેમ કુર્ચાન પઢતો હોય, અર્થાતું ખૂબ ગાઈ-ગાઈને પઢતો હોય, જે અમુક અક્ષરોને સાચી રીતે અદા કરી શકતો ન હોય.

ઈમામે આ બાબતોનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ :

- (૧) ઈમામની જવાબદારી છે કે તે નમાજથી પહેલા સફો (હરોળો)ને બરાબર કરાવે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

« سَوْا صُفُوقُكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ »

અર્થાતું, લોકો ! પોતાની સફોને બરાબર કરી લો, કેમ કે સફોનું બરાબર હોવું પૂર્ણ નમાજનો એક ભાગ છે. (મુસ્લિમ) જ્યારે લોકો નમાજ માટે ઉભા થતાં તો આપ ﷺ ફરમાવતા : « أَقِيمُوا صُفُوقُكُمْ، وَتَرَاصُوا » « أَقِيمُوا صُفُوقُكُمْ، وَتَرَاصُوا »

અર્થાતું, લોકો ! પોતાની સફોને સીધી કરી લો અને મળી-મળીને ઉભા રહો. (બુખારી)

- (૨) ઈમામે લોકોનું ધ્યાન રાખીને હળવી નમાજ પઢાવવી જોઈએ. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

« إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ، فَلِيُخَفِّفْ، فَإِنَّ مِنْهُمُ الْضَّعِيفُ وَالسَّقِيمُ وَالكَبِيرُ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلِيُنْطِلُّ مَا شَاءَ »

અર્થાતું, જ્યારે તમારામાંથી કોઈ લોકોને નમાજ પઢાવે તો હળવી પઢાવે, કેમ કે નમાજ પઢનારાઓમાં અશક્તા, બીમાર અને વૃદ્ધ લોકો પણ હોય છે; અલબત્તા, જ્યારે એકલા પઢો તો જેટલી ચાહે એટલી લાંબી કરે. (મોટાભાગના હદ્દીસવેતાઓ)

- (૩) ઈમામે પહેલી રકા'ત લાંબી પઢાવવી જોઈએ, જેથી વધારેમાં વધારે લોકોને આખી નમાજમાં સામેલ થવાનો અવસર મળે.
- (૪) જ્યારે સલામ ફેરવે, તો નમાજ પઢનારાઓ તરફ રૂખ કરીને બેસી જાય.

મુક્તદીઓ (ઈમામને અનુસરનારાઓ) માટે આદેશો :

- (૧) ઈમામનું સંપૂર્ણપણે અનુસરણ કરે. જાણી-જોઈને ઈમામથી આગળ ન વધે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

« أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُرَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةً حِمَارٍ »

અર્થાતું, ઈમામથી પહેલા સિજદાથી માથું ઉઠાવનારાઓ માટે ભય છે કે ક્યાંક અલ્લાહ તૃઆલા તેજું માથું કે તેનો ચહેરો ગંધેડા જેવો ન કરી નાખે. (મોટાભાગના હદ્દીસવેતાઓ)

- (૨) કોઈ વ્યક્તિ મસ્જિદમાં નમાઝ માટે આવે અને જુએ કે નમાઝ ઉભી થઈ ચૂકી છે, તો તેણે ‘તકબીરે તહરીમા’ કહીને જમાઅતમાં સામેલ થઈ જવું જોઈએ અને જો ઈમામ રુક્ખુઅ કે સિજદામાં હોય તો બીજી તકબીર કહીને રુક્ખુઅ કે સિજદામાં સામેલ થઈ જાય. જો કોઈ રકા’ત ધૂટી જાય તો પદ્ધી પૂરી કરે. જો ઈમામને રુક્ખુઅની હાલતમાં જુએ તો તેને રકા’ત મળી ગઈ અને આ રકા’તની કિરા’ત તેનાથી નિરસ્ત થઈ જશે, કેમ કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ، فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ»

અર્થાત્, જેને નમાઝની એક રકા’ત મળી તો તેને નમાઝ મળી ગઈ (અર્થાત્ જમાઅત મળી ગઈ). (મુતાફિક અલયહી)

- (૩) એક સફમાં એકલા કે સફોની પાછળ એકલા નમાઝ પઠવું મકરૂહ (અપ્રિય, અનીચ્છનીય) છે.
- (૪) ઈમામ અને મુક્તદીની વચ્ચે જો કોઈ પરદો કે દીવાલ વગેરે આડરૂપે હોય તો કોઈ વાંધો નથી, એ શરતે કે મુક્તદી ઈમામનો અવાજ સાંભળી રહ્યો હોય અને ઈમામની હલન-ચલનની તેને ખબર પડતી રહે. એમાં પણ કોઈ વાંધો નથી કે મુક્તદી કોઈ એવી જગ્યાએ ઉભો હોય, જે ઈમામની જગ્યાથી ઉંચી હોય, કોઈ શરીર કારણથી, જેમ કે જગ્યા ઓછી હોય વગેરે.
- (૫) જમાઅતમાં જો એક જ મુક્તદી હોય તો, જો પુરુષ છે તો ઈમામની જમણી બાજુ જરા પાછળ હટીને ઉભો થશે, જગ્યારે કે કેટલાક આલિમોનો મત છે કે તદ્દન બરાબરમાં ઉભો રહે. પરંતુ જો કોઈ મહિલા છે તો તે, ભલે ને ‘મહરમ’ હોય, પાછળ ઉભી રહે.
- (૬) મુસ્તહબ (ઇચ્છનીય) એ છે કે ઈમામની બરાબર પાછળ પહેલી સફમાં આલિમો અને કુર્અન્જના હાફિઝો ઉભા રહે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«لِيُلَيْنِي مِنْكُمْ أُولُو الْأَحْلَامِ وَالنُّهَىِ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ»

અર્થાત્, મારા નજીક એ લોકો ઉભા હોય, જેઓ બુદ્ધિ અને સમજ રાખતા હોય, પદ્ધી એ લોકો જેઓ તેમનાથી ઉત્તરતી કક્ષાના હોય, પદ્ધી એ લોકો જેઓ તેમનાથી ઉત્તરતી કક્ષાના હોય. (મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, તિરમિઝી, અહમદ)

- (૭) ઈમામની પાછળ સફ બનાવવાનો કમ આ પ્રમાણે હોવો જોઈએ : પહેલા પુરુષો ઉભા હોય, પુરુષોની સફ પદ્ધી બાળકોની સફ હોય અને સૌથી છેલ્લે સ્વીઓની સફ હોય.
- (૮) પહેલી સફમાં જગ્યા મેળવવાની કોશિશ કરવી જોઈએ. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلِّوْنَ عَلَى الصَّفَّ الْأَوَّلِ»

અર્થાત્, અલ્લાહ અને ફરિશ્તાઓ પહેલી સફવાળાઓ પર સલામતી મોકલે છે. (અહમદ, અબૂ દાઉદ, ઈજ્ઞે માજા)

- (૯) જો મુક્તદીઓની સંખ્યા વધારે હોય અને છેલ્લે સુધી ઈમામનો અવાજ ન પહોંચતો હોય, તો ‘મુકબિર’ (તકબીર બોલનાર)ને નિયુક્ત કરવો જોઈએ, જેથી તે ઈમામની તકબીરોનો અવાજ લોકો સુધી પહોંચાડે. અલબત્ત, બિનજરૂરી રીતે ‘મુકબિર’ નિયુક્ત ન કરવા જોઈએ.

જમાઅત સાથે નમાજ ફરીથી પઠવી :

જો કોઈ વ્યક્તિએ એકલા નમાજ પઢી લીધી હોય, તો તેના માટે જાઈજ છે કે જમાઅતની સાથે એ જ નમાજ બીજી વાર પણ પઢી લે. આવી પરિસ્થિતિમાં બીજી વાર પઢેલી નમાજ તેના માટે નફલ હશે. હજરત અબૂ સહીદ ખુદરી رض ની રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ صل એ પોતાના સહાબાની સાથે ઝુઝરની નમાજ પઢી. એક સહાબી આવ્યા, તો આપ صل એ તેમને વિલંબ વિશે પૂછ્યું. તેમણે કોઈ કારણ બતાવ્યું અને નમાજ માટે ઉભા થઈ ગયા. રસૂલુલ્લાહ صل એ ફરમાવ્યું કે અરે, કોઈ છે જે આમના સાથે ભલાઈ કરે અને તેમના સાથે નમાજમાં સામેલ થઈ જાય. આ સાંભળીને એક સહાબી સામેલ થઈ ગયા. (અહમદ)

ઈમામત દરમ્યાન જ્યારે ઈમામને કોઈ કારણ ઉલ્લંઘન થાય તો બીજાને ઈમામ બનાવી દે :

જો નમાજ દરમ્યાન ઈમામની સાથે કોઈ એવી વાત બને કે તેને નમાજ છોડવી પડે, તો તે બીજાને ઈમામ બનાવી દેશે અને બાકીની નમાજને બીજો ઈમામ પૂરી કરાવશે અને પહેલો ઈમામ પાછળ હટી જશે. સ્થિતિ એ હશે કે ઈમામ પહેલી સફથી પોતાના પાછળ ઉભેલાઓમાંથી કોઈને ઈમામની જગ્યાએ ઉભો કરી દેશે.

સ્વીઓનું મસ્જિદમાં આવવું :

જમાઅતની સાથે નમાજ અદા કરવા માટે સ્વીઓ મસ્જિદમાં જરૂર શકે છે. પરંતુ આ સ્થિતિમાં તે શાશગાર કરીને ન જાય અને ન ખૂશભૂ લગાવીને. આમ તો તેમનું ધરમાં જ નમાજ પઢી લેવું શ્રેષ્ઠ છે. રસૂલુલ્લાહ صل એ ફરમાવ્યું : «لَا تَمْنَعُوا إِمَامَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ» અર્થાત્, અલ્લાહની બંદીઓને અલ્લાહના ધરોમાં જવાથી ન રોકો. હા, તેણીઓ ખૂશભૂ લગાવીને ન જાય. (અબૂ દાઉદ, અહમદ) સ્વીઓ પોતાની જમાઅત પણ કરી શકે છે, અને તેમની જમાઅત માટે અજાન અને ઈકામતની જરૂર નથી હોતી.

